

Βασιλης Κέκης (Αθήνα)

Η Διαχρονική Παρουσία του Βυζαντίου στην Ευρώπη και στην Ανατολία

“Το Βυζάντιο συνεχίζει να ζει”

Τζούντιθ Χέριν

Η γνωστή μας Ελένη-Γλόκαντζη Αρβελέρ διηγείται την εξής ιστορία από την παραμονή της στο Παρίσι: Το 1959 πήγα μαζί με τον Κλοντ Ρουά να δω τον Αντρέ Μπρετόν. Καθόταν στο ίδιο σπίτι ο ένας πάνω ο άλλος κάτω. Κάποια στιγμή ρώτησα βλακωδώς τον Μπρετόν: Γιατί δεν έχετε πάει ποτέ και εσείς στην Ελλάδα, έναν τόσο ωραίο τόπο; Μου απάντησε: Είμαστε υπό την κατοχή του Ελληνικού πνεύματος εδώ και 2 500 χρόνια και θέλετε να πάω ΕΓΩ στην Ελλάδα; Του είπα: Ουδέποτε Έλληνας έκανε καλύτερο ύμνο για την Ελληνική συνέχεια.

Και επειδή νοιώθω πως αποτελώ κι εγώ μέρος αυτής της συνέχειας πήρα το δικαίωμα να σας απασχολήσω σήμερα μιλώντας για την Διαχρονική παρουσία του Βυζαντίου στην Ευρώπη και την Ανατολία.

Με εκθέσεις, βιβλία, ημερίδες, συνέδρια γύρω από το Βυζάντιο τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ασυνήθιστη κινητικότητα. Είναι σαν να ξυπνήσαμε ένα ωραίο πρωί και να ανακαλύψαμε ότι έχουμε στην ιστορία μας μια ολόκληρη αυτοκρατορία που δεν κάναμε ποτέ τον κόπο να σκύψουμε να δούμε τι ήταν στ’ αλήθεια. Για πολλούς από εμάς το Βυζάντιο είναι συνυφασμένο με τον σκοταδισμό, για άλλους είναι ο ορμισμένος εχθρός του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, για κάποιους άλλους οι Βυζαντινοί είναι οι καταστροφείς των μνημείων της αρχαιότητας, γι’ άλλους ένας λαός που κυριαρχείται από δεισιδαιμονίες και προκαταλήψεις, για όλους τέλος πάντων μια αυτοκρατορία με περισσότερους αυτοκράτορες από όσους αντέχει κανείς να μάθει. Από την άλλη μεριά, όμως είναι αλήθεια ότι τελευταία το Βυζάντιο, με τον έναν ή άλλον τρόπο, μας θυμίζει την ύπαρξή του.

Το Βυζάντιο “είναι στη μόδα”, μεταδίδουν από παντού τα μεγάλα ευρωπαϊκά Μέσα Ενημέρωσης τους τελευταίους μήνες, αλλά οι Έλληνες δεν το γνωρίζουν... ή μάλλον δεν θέλουν να το γνωρίζουν! Και ενώ αυτό συμβαίνει στην Ευρώπη, σε αντίθεση με την εγχώρια περιφρέουσα ατμόσφαιρα της ιστορικής αποδόμησης, τόσο πιο έντονη αναδύεται η μυρωδιά της πνευματικής παρακμής, στην οποία μας έχουν καταδικάσει τα νεοταξικά κέντρα του παγκοσμιοποιημένου mind control.

Και αναρωτιέται κανείς: Είναι δυνατόν, την ώρα που όλη η Ευρώπη υποκλίνεται στον ελληνικό μεσαιωνικό - βυζαντινό πολιτισμό μέσα από μεγάλες εκθέσεις, εκδηλώσεις και συνέδρια, εμείς εδώ να απαξιώνουμε το Βυζάντιο και το Άγιο Όρος, με τα πιο απίθανα και αντιϊστορικά “επιχειρήματα”;

Πρέπει να είναι πρωτοφανές γεγονός στην ιστορία των εθνών να υπάρχει ένας λαός που συκοφαντεί την ίδια του την ιστορία, 12 βυζαντινοί αιώνες “μεσαιωνικού” Ελληνισμού, και να υποβαθμίζει εσκεμμένα το ένδοξο παρελθόν του. Πρόκειται για “απόπειρα εθνικής αυτοκτονίας”, όπως θα έλεγε και ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος. Τη στιγμή, μάλιστα, που απέναντί μας ορθώνεται ο επεκτατικός νέο-Οθωμανισμός της γειτονικής χώρας... Ότι και να πιστεύει κανείς, είναι εντελώς απαράδεκτο να εμφανίζονται υψηλοί θεσμικοί παράγοντες της χώρας μας και μάλιστα πολύ πρόσφατα να δηλώνουν στις τηλεοράσεις ότι το Βυζάντιο ήταν ένας “βόρβρος”...

Ωστόσο, παρά τη χρόνια πλύση εγκεφάλου, ο ελληνικός λαός αντιστέκεται με πείσμα σε ότι αμφισβητεί τις παραδόσεις του Ελληνισμού και επιζητεί να ακρωτηριάσει την ιστορική του διαδρομή. Παραδόξως δε τα τελευταία χρόνια, στο πλευρό των αντιστεκόμενων στον εθνομηδενισμό Ελλήνων έρχονται να συνταχθούν επιφανείς Ευρωπαίοι επιστήμονες και διανοούμενοι που δεν διστάζουν να δηλώσουν ανοικτά: “Είμαστε όλοι παιδιά του Βυζαντίου.”

Φέτος κλείνουν 556 χρόνια από την πτώση της Κωνσταντινούπολης (29 Μαΐου 1453), γεγονός που είχε τεράστιο αντίκτυπο σε όλη τη Δυτική Ευρώπη. Ο αντιβυζαντισμός, όμως, που επικράτησε τους νεότερους αιώνες ήταν καθαρά δυτική κατασκευή. Ένα πολιτικό και θρησκευτικό προϊόν της καθολικής και προτεσταντικής λατινογερμανικής Ευρώπης. Ο εγχώριος αντιβυζαντισμός ήταν πάντα εισαγόμενος και ποτέ δεν υπήρξε αυτογενής και λαϊκός.

“Ατοπον είναι, μιμούμενοι τους πλείστους δυτικούς ιστοριογράφους, να καταδικάζωμεν αθρόαν την περίοδον εκείνην”, έγραφε ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (εκδ. 1886, Γ' 673). “Αι λόγιαι ημών γενεαί από του Κοραή και εφεξής... ενεφορήθησαν θαυμασμού μεν ανεξελέγκτου προς τους προπάτορας, αδιαφορίας δε προς

τους πατέρας, προαγομένης πολλάκις μέχρις αποστροφής” (από το *Ιστορικοί Πραγματεία*).

Η Τζούντιθ Χέριν μια αναγνωρισμένη παγκόσμια ιστορικός με αντικείμενο τη Μεσαιωνική Ευρώπη γράφει στο βιβλίο της *Τι είναι το Βυζάντιο* (Εκδ. Ωκεανίδα). Όταν στη δυτική Ευρώπη τα απομεινάρια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας δεν ήταν παρά μικρά αδύναμα κρατίδια, η Κωνσταντινούπολη παρέμεινε η πρωτεύουσα ενός ισχυρού οργανωμένου κράτους. Υπήρξε ένα κράτος με διοικητικές δομές, με νομοθεσία που εκσυγχρονιζόταν και προσαρμοζόταν στις ανάγκες του, με νόμιμα το οποίο κυκλοφορούσε σε ολόκληρο τον κόσμο, από τη Μεσόγειο ως την Άπω Ανατολή, με εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο διατήρησε την καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας και παιδείας. Ήταν μια αυτοκρατορία που στηρίχθηκε σε μια ιεραρχημένη κοινωνία, η οποία κληροδότησε στους μεταγενέστερους, εκτός από τη δική της αντίληψη για τον Χριστιανισμό και ορισμένα από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας τέχνης. Σ’ αυτήν την αυτοκρατορία οφείλει η σημερινή Ευρώπη την ύπαρξή της: Αν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία δεν είχε αναχαιτίσει για τόσους αιώνες τους Άραβες, τους Σελτζούκους και τους Οθωμανούς, η Δύση δεν θα είχε προλάβει να ορθοποδήσει και οι Οθωμανοί θα είχαν περάσει και τις πόλες της Βιέννης. Αυτές είναι μερικές από τις απαντήσεις που δίνει η Τζούντιθ Χέριν στην ερώτηση *Τι είναι το Βυζάντιο*.

Πράγματι, το Βυζάντιο συκοφαντήθηκε αρκετά στη Δυτική Ευρώπη και αυτή η αρνητική εικόνα συνοψίζεται στις απόψεις που εξέφρασε ο Άγγλος ιστορικός του Διαφωτισμού, Εντουαρντ Γκίμπον στο γνωστό έργο του *Decline and Fall of the Roman Empire* (*Παρακμή και Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*). Πολλοί “φωταδιστές” στηρίχτηκαν στη συνέχεια σε αυτή τη διαστρεβλωμένη εικόνα για να ακρωτηριάσουν την ιστορική συνέχεια του ελληνικού πολιτισμού.

Τα τελευταία ωστόσο, χρόνια φαίνεται πως έχει έρθει η ώρα στη Δύση για να γίνει μια βυζαντινή “αναγέννηση” και να λυτρωθεί η βυζαντινή ιστοριογραφία από τα αρνητικά στερεότυπα. Η σπουδαία έκθεση που οργανώθηκε πέρσι τον χειμώνα στο Λονδίνο, η συνέχεια στο Παρίσι με τους θησαυρούς του Αγίου Όρους, η εντελώς πρόσφατα παρουσιασθείσα στη Βόννη της Γερμανίας με τίτλο *Byzantium: Splendour and Everyday Life* όπως και οι παλαιότερες στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης, στο Μουσείο Γκετί στο Λος Άντζελες και στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα και, πρόβαλαν με μεγάλη φροντίδα και επιτυχία τη δόξα του Βυζαντίου. Το ίδιο και τα μεγάλα διεθνή συνέδρια βυζαντινών σπουδών που έγιναν τα τελευταία χρόνια σε όλο τον κόσμο. Όλα αυτά απέδειξαν ότι το πνεύμα του Βυζαντίου όχι μόνο επέζησε μετά το 1453, αλλά

διατρέχει με αδιάπτωτη ζωτική δύναμη όλους τους αιώνες που μεσολάβησαν μέχρι σήμερα.

Και αν όλα αυτά συμβαίνουν στην Ευρώπη ας δούμε δίπλα μας στην Ανατολία, όπου το σημερινό καθεστώς της γείτονος χώρας την ώρα που η Ελλάδα απεμπολεί τις βυζαντινές της ρίζες και δικαιώματα, αυτή διεκδικεί τη “βυζαντινή κληρονομιά” ως εναλλακτική λύση και ως μανδύα για την ευρωπαϊκή της προοπτική.

“Δεν έχουμε το δικαίωμα να πούμε ότι το Βυζάντιο δεν είναι δικό μας.” Αυτά δεν είναι λόγια ενός Έλληνα ούτε ενός Ορθοδόξου. Είναι η εισηγητική εκφώνηση του υπουργού Τουρισμού και Πολιτισμού της Τουρκίας, Αττίλα Κοτς στο *Α΄ Διεθνές Ερευνητικό Συμπόσιο για το Βυζάντιο*, του 2007. Κάποια στιγμή μάλιστα ο Τούρκος υπουργός έγινε πολύ αυστηρός και είπε: “Αυτό σας το λέω ως υπουργός του κυβερνώντος κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης. Δεν έχετε το δικαίωμα να λέτε ως Τούρκοι ότι το Βυζάντιο δεν είναι δικό σας. Αυτή η γη σήμερα είναι των κατοίκων της Τουρκικής Δημοκρατίας, αλλά σε αυτή τη γη ζήσανε και Βυζαντινοί. Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας που το μετέτρεψε σε τζαμί ο Σουλτάνος Φατιχ Μεχμέτ, είναι βυζαντινή κληρονομιά. Δεν το γκρεμίσαμε το χρησιμοποιήσαμε. Δεν έχετε λοιπόν το δικαίωμα να λέτε ότι το Βυζάντιο δεν είναι δικό μας.

Τα λόγια αυτά που, λογικά, αφνιδιάζουν οποιοδήποτε αναγνώστη που δεν παρακολουθεί από μέσα τις εξελίξεις, δεν μπορούν να εκληφθούν ως τυχαία. Ούτε τυχαία είναι η προβολή τους σε κεντρικό σημείο της εφημερίδας Μιλιέτ (26/06/2007). Ο Κοτς δεν τα απεύθυνε στον απλό κόσμο στην ουσία έδινε γραμμή στους κορυφαίους τουρκολόγους και ιστορικούς της χώρας του, οι οποίοι παρευρίσκονταν στην έναρξη ενός πολύ προβληθέντος Συμποσίου. Αυτή η γραμμή που παρουσιάζει την Τουρκία ως την κληρονόμο του Βυζαντίου επιδιώκει σήμερα τη διαμόρφωση μιας νέας τουρκικής ευρωπαϊκής ταυτότητας όχι μόνο προς το εσωτερικό της χώρας αλλά και προς το εξωτερικό. Αλλά γι’ αυτό το θέμα ίσως μας δοθεί η ευκαιρία να ασχοληθούμε άλλη φορά.

Η μεγάλη έκθεση για το Βυζάντιο, που φιλοξενήθηκε τον περασμένο χειμώνα στη Βασιλική Ακαδημία Τεχνών του Λονδίνου (Royal Academy of Arts) χαρακτηρίστηκε “μπλόκ μπάστερ” από τον ευρωπαϊκό Τύπο. Την κληρονομιά του Βυζαντίου υπερασπίστηκε με την ομιλία του και ο τότε Βρετανός υπουργός Πολιτισμού Andy Burkham στα εγκαίνια της έκθεσης, λέγοντας χαρακτηριστικά: “Εδώ στη Δύση, λυπάμαι που το λέω, πάρα πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι ο πολιτισμός άρχισε με τους Ρωμαίους. Αλλά η Ρώμη είναι μόνο το ήμισυ της ιστορίας. Η Κωνσταντίνος κράτησε ζωντανή τη μάθηση και την τέχνη, την ώρα που η Δυτική Ευρώπη

βυθιζόταν στον Μεσαίωνα”. Και διευκρίνισε ο Robin Κόρμακ, Καθηγητής της Ιστορίας της Τέχνης στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου και έφορος της έκθεσης: “Θέλουμε το κοινό να δει με μια καινούργια ματιά το Βυζάντιο. Η δυτική λογοτεχνία μιλάει για παρακμή, πτώση και στερεότυπες εικόνες. Ελπίζουμε οι επισκέπτες θα καταλάβουν πως δεν υπήρξε ούτε παρακμή, αλλά ούτε και πτώση.”

Μεγάλο αντίκτυπο είχε και στη Γερμανία η πρόσφατη έκθεση του Λονδίνου, *Βυζάντιο 330-1453*, όπως επισημαίνεται σε δημοσίευμα της ιστοσελίδας της *Deutsche Welle* το οποίο επικαλείται σχόλιο της μεγάλης εφημερίδας του Μονάχου *Süddeutsche Zeitung*. Το εκτενές άρθρο δημοσιεύθηκε στην πρώτη σελίδα του πολιτιστικού ένθετου της *Süddeutsche Zeitung* και έφερε το χαρακτηριστικό τίτλο *Ζήλια, Απληστία, Θαυμασμός!* Και συνεχίζει ο αρθρογράφος της *Süddeutsche Zeitung*. “Η έκθεση απλώνει μπροστά στα μάτια μας την εικόνα μιας αυτοκρατορίας, η κακή φήμη της οποίας οφείλεται κατά βάση στον φθόνο των συγχρόνων της. Έβλεπαν την Κωνσταντινούπολη, που με τη λάμψη της επισκίαζε όλες τις άλλες ευρωπαϊκές πόλεις, έβλεπαν το θαύμα του κόσμου στο κέντρο της, που λεγόταν Αγία Σοφία, με ζήλια απληστία και θαυμασμό!”

Κατόπιν των ανωτέρω γίνεται φανερό γιατί η Γερμανία δεν μπορούσε να μείνει πίσω και οργανώθηκε την άνοιξη μια έκθεση στην Βόννη όπως σας ανέφερα ήδη, από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας με τίτλο *Byzantium: Splendur and Everyday Life - (Βυζάντιου: Λάμψη και καθημερινή ζωή)*.

Την επισκέφθηκα και την περπάτησα: Βγαίνοντας όμως από την έκθεση κάθισα σε ένα παγκάκι του προαύλιου χώρου και ένοιωσα μια θλίψη κάνοντας την σκέψη. Έκανα ένα διήμερο ταξίδι Disseldorf-Βόννη για να γνωρίσω την λάμψη και την καθημερινή ζωή του Βυζαντίου όταν ΜΙΑ ΟΛΟΚΛΗΡΗ ΖΩΗ περπατώ και ζω στο ίδιο το Βυζάντιο όπως και οι περισσότεροι από εμάς που βρισκόμαστε στην αίθουσα αυτή.

Σύμφωνα με την Βρετανίδα ιστορικό, Τζούντιθ Χέριν (Judith Herrin), η διαχρονική πολιτιστική κληρονομιά του Βυζαντίου είναι “ένα κράμα από παγανιστικά, χριστιανικά, ελληνικά, ρωμαϊκά, αρχαία και αποκλειστικά μεσαιωνικά στοιχεία.” Χάρη στον συγκερασμό των αρχαιοελληνικών πηγών με τις ρωμαϊκές και χριστιανικές ιδέες, δημιουργήθηκαν ακλόνητες πολιτισμικές δομές που κράτησαν το Βυζάντιο ζωντανό μέσα από μεγάλες απειλές και θεαματικές κρίσεις.

Η εντυπωσιακή μακροβιότητα του Βυζαντίου προδίδει, πέραν των άλλων, έναν πανίσχυρο και καλά δομημένο λαϊκό πολιτισμό, ο οποίος στο πέρασμα του χρόνου αποκτούσε όλο και περισσότερα ελληνικά χαρακτηριστικά. “Το Βυζάντιο έτρεφε ιδιαίτερο θαυμασμό για τα Ομηρικά Έπη

και παρήγαγε τη πρώτη κριτική έκδοση της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*. Όσον αφορά το δράμα, παρόλο που οι θεατρικές παραστάσεις σταδιακά εξέλπιαν, τα έργα του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη και του Αριστοφάνη γίνονταν αντικείμενο εμβριθούς μελέτης, και πολλές γενιές μαθητών τα διατηρούσαν στη μνήμη τους αποστηθίζοντας τα. Οι σπουδαστές διδάσκονταν επίσης τους *λόγους* του Δημοσθένη και τους *διαλόγους* του Πλάτωνα. Έτσι, ένα ισχυρό στοιχείο αρχαίας παγανιστικής σοφίας ενσωματώθηκε στο Βυζάντιο.”

Όμως για το σημερινό ευρωπαϊκό κόσμο η ουσιαστικότερη συμβολή του Βυζαντίου ήταν ο ιστορικός του ρόλος ως αναχώματος των μουσουλμανικών δυνάμεων, πράγμα που έκανε δυνατή την ύπαρξη της Ευρώπης ως ιστορικής δύναμης. Χωρίς το Βυζάντιο, η Ευρώπη με τη σημερινή της μορφή είναι αδιανόητη. Ο ρόλος του αυτός ολοκληρώθηκε με τη βυζαντινή συνεισφορά στην ευρωπαϊκή αναγέννηση.

Η Κωνσταντινούπολη, από την πρώτη στιγμή της αυτοκρατορίας, ήταν ένα απόρθητο οχυρό, το οποίο στηριζόταν όχι μόνο στα φυσικά του πλεονεκτήματα, αλλά και στους κατοίκους της που, χάρη στους θεσμούς, τον πολιτισμό και την κοινωνική οργάνωση που είχαν, ήταν η κρυφή δύναμη πίσω από τα τείχη, επισημαίνει η Τζούντιτ Χέριν. “Το Βυζάντιο κληροδότησε στον κόσμο ένα αυτοκρατορικό σύστημα διακυβέρνησης βασισμένο στην άρτια πολιτική διοίκηση και στο στέρεο φορολογικό σύστημα. Παρέδωσε ένα νομικό οικοδόμημα με θεμέλιο τη ρωμαϊκή νομοθεσία, καθώς και ένα μοναδικό σύστημα κοσμικής εγκυκλίου παιδείας που διέσωσε μεγάλο μέρος της κλασικής και της παγανιστικής γνώσης. Τέλος η Ορθόδοξη θεολογία, η καλλιτεχνική έκφραση και οι πνευματικές παραδόσεις διατηρήθηκαν στους κόλπους της Ελληνικής Εκκλησίας” - τονίζει ξέχωρα η Τζούντιτ Χέριν.

Το περασμένο φθινόπωρο πραγματοποιώντας μια παλιά μου επιθυμία που ξεκίνησε από το διάβασμα του βιβλίου του William Derible *Ταξιδεύοντας στην σκιά του Βυζαντίου* βρέθηκα με μια συντροφιά συναδέλφων μου και περπατήσαμε την αρχαία Μεσοποταμία που σήμερα ανήκει στην νοτιοανατολική Τουρκία. Ξεκινήσαμε από την αρχαία Αντιόχεια, την Σελεύκεια την Αλεξανδρέττα την Ισό αναπολώντας την ιστορική μάχη του Μ. Αλεξάνδρου, την Ιεράπολη, το Gaziantec, το Αντιγιαμάν και ανεβήκαμε στο όρος Nemrut 2 500 μέτρα στο Ιεροθέσιο του Αντίοχου για να επισκεφτούμε την Ούρφα την παλιά Έδεσσα - πατρίδα για λίγο του Αβραάμ και την Χαρράν με το ιστορικό πηγάδι του Ιακώβ τόσο αντάμωσής του με την Ρεβέκκα, για να καταλήξουμε στο Martin πόλη ανατολικότερα του Deyabrakir στην καρδιά της χώρας των Κούρδων 30 μόλις χιλιόμετρα από τα σύνορα του Ιράκ και να βρεθούμε τελικά στο Συρο-Ορθό-

δοξο μοναστήρι του Ντιέρ Ελ Ζαφεραν παρακολουθώντας τον εσπερινό που ειδικά είχαν προγραμματίσει οι μοναχοί για την επίσκεψή μας.

Πιστέψτε με σ' όλη αυτή την διαδρομή δεν ανταμώσαμε ούτε μια επιγραφή με λατινικούς ή αραβικούς ή τουρκικούς χαρακτήρες. Παντού ελληνικά, στα Μωσαϊκά, στους ναούς ακόμα και στο παλάτι του Μιθριδάτη που κατέχει το ρεκόρ της μεγαλύτερης υπαίθριας ελληνικής επιγραφής μεγέθους 10Χ5μ.! Και το μόνο που αντικρίσαμε ήταν η Ελληνική σημαία στην είσοδο του ξενοδοχείου μας που ήταν εκεί αναρτημένη για να τιμήσει την παρουσία της Ελληνικής συντροφιάς μας!

Όπως σε όλη την Μεσοποταμία έτσι και σε ολόκληρη τη Μεσόγειο βρίσκονται διασκορπισμένες οι μνήμες από την αυτοκρατορία του Βυζαντίου. Από τα μωσαϊκά των Βυζαντινών αυτοκρατόρων, στις εκκλησίες της ιταλικής Ραβέννα, μέχρι τις παραδόσεις που τηρούν οι μοναχοί της Μονής της Αγίας Αικατερίνης στο αιγυπτιακό Σινά. Το Βυζάντιο συνεχίζει να ζει ανάμεσά μας στη Ρώμη, στη Μόσχα και στη Σικελία. Υπάρχει, βέβαια πολύ πιο έντονα στην Κωνσταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη, στον Μυστρά και σε όλα τα Βαλκάνια. Ακόμα επιζεί, και στα βυζαντινά ψηφιδωτά στο Μεγάλο Τζαμί, στην Κόρδοβα της Ισπανίας, αλλά και στα αναρίθμητα βυζαντινά έργα τέχνης της Βενετίας.

Η ακαδημαϊκός Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ επανειλημμένα έχει τονίσει ότι “ενώ η Δύση παραδέχεται το Βυζάντιο ότι υπήρξε μια κατ’ εξοχήν ευρωπαϊκή αυτοκρατορία, το φοβάται επειδή είναι Ορθόδοξο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να το υποτιμήσει αρχικά και να εκμηδενίσει την τεράστια σημασία του για τον δυτικό πολιτισμό. Ωστόσο, ότι δεν μπορεί να εκμηδενίσει η Δύση προσπαθεί να το αφομοιώσει και να το οικειοποιηθεί. Έτσι η επιδοτούμενη προσπάθεια απομάκρυνσης της Ελλάδας από τις βυζαντινές αρχές της και το παρελθόν της εξυπηρετεί τη Δύση η οποία ανέκαθεν φοβόταν το Βυζάντιο, αλλά και την Τουρκία. όπως τόνισε η κ. Γλύκατζη-Αρβελέρ, σε μεγάλο συνέδριο που έγινε στην Αθήνα τον Σεπτέμβριο του 2008.

Μια από τις Ελληνίδες βυζαντινολόγους που έχαιραν διεθνούς φήμης ήταν η Αγγελική Λαΐου η οποία με την έρευνά της ανέδειξε το Βυζάντιο στη συνείδηση της επιστημονικής κοινότητας της Αμερικής και όχι μόνο.

Επιτρέψτε μου σαν φόρο τιμής στην μνήμη της να αναφέρω στοιχεία από το βιογραφικό της και τις μελέτες της που βοηθούν απόψε την αναφορά μας στο Βυζάντιο. Τα στοιχεία αυτά τα πήρα από μια της συνομιλία με τη Χάρα Κιοσσέ στο ΒΗΜΑ της Κυριακής στις 14 Ιανουαρίου 2001.

Η Αγγελική Λαΐου δίδαξε βυζαντινή ιστορία στο Χάρβαρντ και υπήρξε διευθύντρια του Dumbarton Oaks Center το οποίο θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα βυζαντινών σπουδών στον κόσμο. Επιτέλεσε

ένα αξιολόγο επιστημονικό έργο: *Διπλωματική και πολιτική ιστορία του Βυζαντίου, Ιστορία της αγροτικής κοινωνίας στο Βυζάντιο, Οικονομική και κοινωνική ιστορία του Βυζαντίου*.

Στην Ελλάδα λείπει η Λαΐου η σχέση με το Βυζάντιο είναι αμφίσημη και είναι σαν να ταλαντευόμαστε ανάμεσα στην αναγνώριση και στην παραγνώρισή του. Μπορεί να υπάρχει ο συναισθηματικός δεσμός με την Πόλη, Βυζάντιο όμως δεν ήταν μόνο η Βασιλεύουσα. Ο διχασμός ανάμεσα στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και στο Βυζάντιο εξακολουθεί να υφίσταται, ενώ όλοι παραδεχόμαστε ότι δεν διδάσκεται στα σχολεία με τον καλύτερο τρόπο. “Δεν μαθαίνουμε και δυστυχώς δεν θέλουμε να παραδεχθούμε ότι μεγάλο μέρος από το πνεύμα των αρχαίων διασώθηκε από τους πατέρες της εκκλησίας και πολλά αρχαία κείμενα σώθηκαν χάρη στους Βυζαντινούς.”

Και συνεχίζει η Αγγελική Λαΐου: Τι ξέρουμε για την κοινωνία του Βυζαντίου έξω από την Κωνσταντινούπολη; Το Βυζάντιο υπήρξε σε μια περίοδο του Μεσαίωνα ένα μεγάλο κράτος που γενικώς λειτουργούσε πολύ καλά και μια κοινωνία με τις ιδιομορφίες της και τις αγριότητες της, που ήταν όμως πολύ λιγότερες από αντίστοιχες στη Δύση. Υπήρχε μια ισορροπία χωρίς πολλές εξάρσεις, παρά τα πολλά και έντονα ερεθίσματα από τον περίγυρό της.

Στην οικονομική ιστορία, το Βυζάντιο είναι ένα επιτυχημένο παράδειγμα ανάπτυξης το οποίο όμως δεν βρίσκεται στην μεσαιωνική ιστορία της Ευρώπης που βλέπεις να τελειώνει κάπου στην Ιταλία.

Αναψηλαφώντας το βιογραφικό της Αγγελικής Λαΐου βρίσκεις δυο καθοριστικές για το επιστημονικό προφίλ της μονογραφίες. Το 1972 δημοσιεύει στον εκδοτικό οίκο του Χάρβαρντ την επεξεργασμένη μορφή της διδακτορικής της διατριβής με τίτλο *Κωνσταντινούπολη και οι Λατίνοι*. Η εξωτερική πολιτική του Ανδρόνικου Β' (1282-1328) και το 1977 το βιβλίο της *Η αγροτική κοινωνία στο ύστερο Βυζάντιο: κοινωνική και δημογραφική μελέτη*. Δημοσιευμένη από τον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου Πρίνστον.

Το ενδιαφέρον της για την γυναίκα στο Βυζάντιο θα την βρούμε στη μονογραφία της *Γάμος, έρωτας και συγγένεια στο Βυζάντιο από τον 11ο μέχρι τον 13ο αιώνα*, δημοσιευμένη το 1992 στα γαλλικά από τον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου της Σορβόνης, αλλά και σε σειρά σπουδαίων άρθρων.

Το σημαντικότερο βέβαια, εκδοτικό έργο της Αγγελικής Λαΐου, ήταν ο σχεδιασμός και συντονισμός μιας συλλογικής μελέτης της *Οικονομικής ιστορίας του Βυζαντίου*. Το τρίτομο έργο κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 2002 από το Dumbarton Oaks Center. Στα τέλη του 2007 κυκλοφόρησε από τον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ και μια εξαιρετική

μονογραφία σε συνεργασία με την Γαλλίδα φίλη της και κορυφαία νομισματολόγο Celile Morisson με τίτλο *Η βυζαντινή οικονομία*. Αποτελεί θαρρώ, την καλύτερη εισαγωγή στο ακανθώδες πρόβλημα της οικονομίας κατά τη βυζαντινή εποχή και η γνώση τους αποτελεί το επιστέγασμα της προσφοράς του βυζαντίου και στην σημερινή παγκοσμιοποιημένη οικονομική κρίση.

Δυστυχώς, η διεθνούς φήμης Ελληνίδα Βυζαντινολόγος έφυγε σε ηλικία 67 ετών, στις 12 Δεκεμβρίου 2008 την ώρα που στην Ευρώπη καρποφορούσαν και οι δικές της προσπάθειες για την ιστορική, πνευματική και πολιτική αναγνώριση του Βυζαντίου.

Αξίζει πραγματικός έπαινος στον Εκδοτικό Οίκο Ολκός για την πρωτοβουλία του να μεταφράσει στην γλώσσα μας ένα βιβλίο που πράγματι μας αφορά. Πρόκειται για την μονογραφία του Καθηγητού Πανεπιστημίου στην Ecole Normale Supérieure Fontenay Saint Cloud της Λυών. Sylvain Gougenheim υπό τον τίτλο: *Ο Αριστοτέλης στο Μον-Σαιν-Μισέλ. Οι ελληνικές ρίζες της χριστιανικής Ευρώπης*. Συζητήθηκε και πολεμήθηκε στη Γαλλία, όσο λίγα βιβλία τα τελευταία χρόνια. Ποια είναι η θέση του: η αρχαία σοφία και η αριστοτελική σκέψη, αντίθετα με ότι πιστευόταν δεν μεταφέρθηκε στη Δύση από τις λατινικές μεταφράσεις των αραβικών κειμένων του Αριστοτέλη. Η αρχαία σοφία ανακαλύφθηκε στο Βυζάντιο, μεταφράστηκε από κει και διαδόθηκε στη Δύση με σημείο αιχμής τον 12^ο αιώνα.

Ο Γάλλος Καθηγητής, επικαλούμενος πλουσιότατη επιστημονική βιβλιογραφία, αποδεικνύει ότι οι λατινικές μεταφράσεις των έργων του Αριστοτέλους εξεπονήθησαν στην Μονή του Μον-Σαιν-Μισέλ της Γαλλίας περίπου 50 χρόνια ενωρίτερα από τις αντίστοιχες στην αραβική που εξεπονήθησαν στο υπό Αραβική κυριαρχία Τολέδο.

Μεταφραστής των Αριστοτελικών έργων υπήρξε ο Ιάκωβος της Βενετίας, Ιταλός μοναχός που είχε ζήσει στην Κωνσταντινούπολη επί Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και εκεί είχε γνωρίσει τον πλούτο της αρχαιοελληνικής διανοήσεως όπως είχε διαφυλαχθεί με αγάπη και προσοχή από τους Βυζαντινούς. Μήπως η Δύση πρέπει να απενοχοποιηθεί, επιτέλους από το σύνδρομο του Οριενταλισμού; Ρωτάει ο Γκουγκενέμ.

Ο Καθηγητής Γκουγκενέμ διευκρινίζει σε ειδικό κεφάλαιο του βιβλίου του ότι η “αραβική μεσολάβηση” στην διάδοση του αρχαιοελληνικού πολιτισμού προς την Δύση δεν είναι δημιούργημα του Ισλαμικού κόσμου, αλλά αντιθέτως προσφορά των Χριστιανών και των Νεστοριανών που έζησαν και ζουν ακόμη στην Συρία και το Ιράκ. Από τους Νεστοριανούς και τους λοιπούς μονοφροίτες κυρίως μεταφράστηκαν στην αραβική έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Οι μεγάλοι Αραβες Μαυριτανοί διανοητές Αβερόης και Αβκέννας δεν γνώριζαν ελληνικά και συνεπώς η

πρόσβασις τους σε ελληνικά κείμενα έγινε μέσω μεταφράσεων των εν λόγω Χριστιανών που ζούσαν στις κατακτηθείσες από το Ισλάμ περιοχές.

Έτσι το βιβλίο αυτό θέτει στην διάθεση του κοινού μια νέα εικόνα της Δύσεως, και μάλιστα λίγο μετά την άρνηση να περιληφθεί στο προοίμιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος ότι στις ρίζες του Δυτικού πολιτισμού ευρίσκεται η κληρονομία του Ελληνισμού και του Χριστιανισμού. Ξέχωρα ο συγγραφέας τονίζει ότι οι Δυτικοί “επόθησαν” τον Ελληνισμό και την γνώση του, ότι εκινήθησαν προς αυτόν αφ’ εαυτών και δια των οδών της εκκλησιαστικής διπλωματίας, αλλά και αυτοτελώς με προσωπικές αναζητήσεις. Η Ανατολική Αυτοκρατορία ευρίσκετο πάντοτε εκεί, Ελληνική, οικουμενική, ανοικτή στην σκέψη και την διάνοηση, πρόθυμη να μεταδώσει τα φώτα της προς όλους, άτεγκτη όμως στην Ορθοδοξία της. Τελικώς, ο Μεσαίωνας δεν ήταν τόσο σκοτεινός όσο τον παρουσίασαν για λόγους προπαγάνδας οι λόγοι του 18^{ου} αιώνας που ανήκαν στους κύκλους του Διαφωτισμού.

Αλλά η Ιστορία δεν γράφεται με στοιχεία προπαγάνδας.

Εκείνο όμως τέλος που προκάλεσε πραγματικό σάλο είναι το πρώτο Παράρτημα του βιβλίου που κρίνει και κυριολεκτικώς “κατεδαφίζει” ένα διαδεδομένο βιβλίο στην Δυτική Ευρώπη. Πρόκειται για το έργο της Γερμανίδος ιστορικού Σίγκριντ Χούνκε (1913-1999) υπό τον τίτλο *Ο ήλιος του Αλλάχ φωτίζει την Δύση*, στο οποίο η Γερμανίδα συγγραφέας υποστηρίζει ότι παν το δημιουργικό στην Δυτική Ευρώπη προήλθε εκ της κληρονομιάς των αρχαίων Ελλήνων ως μετεφέρθη μέσω των μουσουλμάνων. Ο Γκουγκενέμ κυριολεκτικώς αποδομεί το βιβλίο της Χούνκε τονίζοντας ότι οι θεωρίες της στηρίζονται σε υποθέσεις και αυθαίρετα συμπεράσματα χωρίς αποδείξεις και τεκμήρια. Και εξηγεί περαιτέρω ότι η Γερμανίδα ιστορικός ήταν στρατευμένη στο Γ’ Ράιχ και προσέκειτο στον Χίμλερ, αποσκοπούσε δε στην προπαγανδιστική “απόδειξη” ότι ο χριστιανισμός ήταν σκοταδιστική θρησκεία κατάλληλη μόνον για κατώτερα πλάσματα και όχι για έναν Herrenvolk (Ηγέτη λαό), όπως οι Γερμανοί. Και εκπλήσσεται ο συγγραφέας γιατί μια μερίδα των ακροαριστερών διανοητών της συγχρόνου εποχής στηρίζονται σε αυτό το βιβλίο για να επιτεθούν εναντίον της Εκκλησίας και του Χριστιανισμού!

Στο ίδιο μήκος κύματος “αποκατάστασης” του Βυζαντίου κινείται και η διακεκριμένη Βρετανίδα βυζαντινολόγος Τζούντιθ Χέριν, που το βιβλίο της *Τι είναι το Βυζάντιο* εκδόθηκε πρόσφατα στα Ελληνικά (εκδ. Ωκεανίδα) όπως σας ανέφερα και προηγουμένως. Εκεί ανατρέπει τις στερεότυπες αντιλήψεις και τις προκατειλημμένες περιφρονητικές περιγραφές για τη χιλιόχρονη αυτή εποχή, αποδεικνύοντας πως το Βυζάντιο απέχει πολύ από αυτά που του είχαν προσάψει, πολλές φορές εσκεμμένα. Η αδιάλειπτη

προσήλωση των Βυζαντινών στους αρχαίους και στο κλασικό παρελθόν, τους διαφοροποίησε καθαρά από τον Δυτικό χριστιανικό κόσμο. Η αρχαιοελληνική κληρονομιά κρύβεται πολύ συχνά μέσα στη χριστιανική γραμματεία. Ο συχνός σχολιασμός των *Ομηρικών Επών* μαρτυρεί μια άμεση συνδιαλλαγή με την αρχαία ποίηση. Το εκπαιδευτικό σύστημα βασιζόταν καθαρά στην αρχαία ελληνική εγκύκλιο παιδεία, παράλληλα με τα θεολογικά συγγράμματα.

Σε αυτή τη διαδικασία αναγνώρισης του Βυζαντίου ως αναπόσπαστου κομματιού του κόσμου μας και όχι ως νεκρής ζώνης μεταξύ του μοντέρνου και του ελληνορωμαϊκού κόσμου, όπως το θεωρούσαν ο Βολτέρος και ο Γκίμπον, έχει παίξει κύριο ρόλο η κατανόηση της ελληνικής φύσης της Αυτοκρατορίας και η σύνδεσή της με την πρώιμη Αναγέννηση. Όσο περισσότερο μελετάς περί Βυζαντίου, τόσο διαυγέστερη εικόνα παίρνεις ότι ήταν μια Ελληνική Αυτοκρατορία, η οποία για πολλούς αιώνες ήταν το πλουσιότερο, ισχυρότερο και σημαντικότερο πολιτισμένο κράτος στο κόσμο! Έλληνες ήταν οι περισσότεροι Αυτοκράτορες, αλλά και όσοι δεν ήταν είχαν εξελληνιστεί. Έλληνες ήταν οι Πατριάρχες και η πλειοψηφία του κλήρου. Έλληνες ήταν οι νομοθέτες και οι ιεραπόστολοι. Έλληνες ήταν οι πλείστοι των στρατηγών και ναυάρχων καθώς και των αυτοκρατορικών συμβούλων. Ελληνική ήταν η γλώσσα και η θρησκεία ως ελληνική τάση του Χριστιανισμού. Έλληνες ήταν οι διανοούμενοι, λόγιοι, ιστορικοί, χρονικογράφοι, θεολόγοι, μουσικοσυνθέτες, τεχνίτες ψηφιδωτών, καλλιτέχνες και γλύπτες.

Οι πολυπληθέστερες, πλουσιότερες και οι πλέον πολιτισμένες περιοχές της Αυτοκρατορίας του Μ. Κωνσταντίνου ήταν όλες στην Ανατολή, στον ελληνικό και ελληνιστικό κόσμο. Εκεί ευρίσκοντο όλες οι μεγάλες πόλεις, πλην της Ρώμης, όλα τα μεγάλα κέντρα του πολιτισμού: Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Δαμασκός, Πέργαμος, Έφεσος, Σμύρνη, Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Κόρινθος, όλες ελληνικές πόλεις. Εκεί ήταν τα πανεπιστήμια, τα επισημονικά εργαστήρια οι φιλοσοφικές σχολές, τα έργα τέχνης και υπεράνω όλων, ο πλούτος της γνώσεως, οι μεγαλύτερες βιβλιοθήκες του γνωστού τότε κόσμου. Η καρδιά της Αυτοκρατορίας χτυπούσε στην Ανατολή. Ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος εκτίμησε όλους αυτούς τους παράγοντες όταν διάλεξε να μεταφέρει την πρωτεύουσα της Αυτοκρατορίας του εις την Ανατολή.

Τούτο γίνεται φανερό όταν γιορτάστηκε το Έτος του Μεγάλου Κωνσταντίνου στην Ευρώπη που δυστυχώς τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης το αγνόησαν ως γεγονός, πανελλαδικώς.

Η βάση του ελληνικού τμήματος της Αυτοκρατορίας, ελληνική ήδη από πλευράς παιδείας, τέχνης, πολιτισμού και επιστήμης αποτελούσε τον

συμπαγή, σταθερό και σκληρό πυρήνα της. Από το 650 εξελληνίσθη καθολικώς ... “έχασε τον χαρακτήρα της παγκόσμιας Αυτοκρατορίας και πήρε τη μορφή ελληνικού κράτους. Η λατινική γλώσσα παραμερίζεται οριστικώς και παντού, από την ελληνική.” Όπως αναφέρει ο Μ. Λεφτσένκο, στην *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*. Παρόλα ταύτα, οι Αυτοκράτορες, έξυπνα και σκόπιμα συνέχιζαν να αυτοαποκαλούνται Ρωμαίοι και “Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία” η κοινώς “Ρωμανία”, καθώς με τον τίτλο δικαίως διεκδικούσαν την κληρονομιά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Δύση. Παρόλο που σ’ αυτή τη “Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία” δεν υπήρχαν Ρωμαίοι και τίποτε το ρωμαϊκό. Η Ανατολική Αυτοκρατορία δεν ήταν συνέχεια του ρωμαϊκού κράτους, αλλά των ελληνιστικών κρατών, κληρονομιά του Μεγάλου Αλεξάνδρου. “Αυτό το κράτος ήταν ελληνικό και όχι λατινικό. Οι Ρωμαίοι είχαν έλθει και έχουν φύγει” αναφέρει ο G. Wells στο βιβλίο του *The Outline of History*, Garden City Books, New York 1961. Όταν όλοι οι ιστορικοί της Δύσης και της Ανατολής αποκαλούν την εποχή αυτή *Greco-roman* (Ελληνορωμαϊκή), εμείς χαρίσαμε αυτή την ιστορική περίοδο στη Δύση, η οποία γιορτάζει με τιμές το έτος του Μεγάλου Κωνσταντίνου, ενώ η Ελλάδα σιωπά. Δημιουργήθηκε ένα ιδεολογικό κενό στη συνέχεια του ελληνισμού, αφού απεμπολήσαμε πρώτα την ελληνιστική εποχή.

Η πρόταξη Αρβελέρ σε ερώτηση δημοσιογράφου σε μια συνέντευξη της στο *ΒΗΜΑ* της Κυριακής στις 10 Απριλίου 2010 αν απωθήσαμε το Βυζάντιο ψυχαναλυτικά; έδωσε την απάντηση: “Αμα θέλετε το λέτε κι έτσι. Σημασία έχει ότι από τον Περικλή φτάσαμε απευθείας στο λαοποχώρι που ήταν η Αθήνα του 1830 βάζοντας σε παρένθεση χίλια χρόνια της μόνης Ελληνόφωνης αυτοκρατορίας” κατά λέξη λόγια της Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ.

Ακολούθησε η απεμπόληση της χρησιμότητας του ονόματος “Μακεδονία” και του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Συνεχίσαμε το ίδιο και με τη χρησιμότητα του ονόματος “Βυζάντιο”. Δημιουργήσαμε μια Ελλάδα με πθηκίζοντα μιμητισμό της δυτικής - μέσω του Διαφωτισμού-ερμηνείας της ελληνικότητας. Από τον Περικλή και τον Σωκράτη περάσαμε κατευθείαν στον Κολοκοτρώνη, στο Βενιζέλο και τον Βελουχιώτη... Σχηματοποιήσαμε ως κεντρικό επιστημονικό και κοινωνικό ιδεολόγημα το αντιθετικό δίπολο: αρχαίοι Έλληνες και νέοι Έλληνες (Νεοέλληνες). Όχι μόνο δεν τιμήσαμε την τεράστια ενδιάμεση περίοδο, αλλά θέλαμε και να “κατεβάσουμε” τα αγάλματα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που ποτέ δεν φτιάξαμε, αποδεχόμενοι τον δοτό χαρακτηρισμό του ως ιμπεριαλιστή και σφαγέα των λαών, τη στιγμή που ούτε η ιμπεριαλιστική Σοβιετική Ένωση δεν τον χαρακτήριζε έτσι όπως ξεκάθαρα το βλέπουμε στο έργο *Μέγας Αλέξανδρος*, του

ακαδημαϊκού της Σοβιετικής Ακαδημίας Επιστημών, Δημήτρη Τομπουκίδη, που αποτέλεσε και την επίσημη κομματική άποψη για τον Αλέξανδρο.

Και για την δική σας ενημέρωση βρήκα στο διαδίκτυο πρόσφατα την πληροφορία ότι οργανώνεται έκθεση για τον *Μέγα Αλέξανδρο* στην Οξφόρδη από τον προσεχή Απρίλιο με την χρήση νέων τεχνολογιών, όπως βίντεο, φωτομωσαϊκά και τρισδιάστατες ψηφιακές αναπαραστάσεις. Παράλληλα με την έκθεση το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης θα οργανώνει ανοικτό σεμινάριο για τον Μέγα Αλέξανδρο που θα διαρκέσει ολόκληρο το θερινό εξάμηνο! Αντίθετα εμείς ακριβώς πριν ένα μήνα ΥΠΕΣΤΕΙΛΑΜΕ τις σημαίες με την μορφή του Μεγάλου Αλεξάνδρου από τον χώρο της Διεθνούς εκθέσεως της Θεσσαλονίκης!

Όταν όλος ο κόσμος δυτικός και ανατολικός, μίλαγε για την ελληνική κληρονομιά σε Μέση Ανατολή, Αίγυπτο, Κεντρική Ασία, Βακτριανή και Ινδία, εμείς θεωρούσαμε ότι όλα αυτά ήταν εξωτικές ιστορίες που δεν μας αγγίζουν. Και βεβαίως μόνοι μας δημιουργήσαμε ένα ιστορικό κενό, το οποίο, αφού δεν καλύψαμε εμείς επιχειρούν τώρα, άλλοι (π. χ. Σκοπιανοί), στηριζόμενοι σε διεθνή ισχυρά κέντρα, να το καλύψουν. Τα Σκόπια δεν έχασαν την ευκαιρία να εκμεταλλευτούν την ελληνογένεια κυριαρχικών λαών στην κεντρική Ασία, που αισθάνονται απόγονοι του Μ. Αλεξάνδρου. Πρόσφατα δέχθηκαν (με ... τουρκικό αεροπλάνο και κιτς εκδηλώσεις) τον πριγκηπικό ηγεμόνα των Ισμαηλιτών της Χούντζα στο βόρειο Πακιστάν, ως αδελφό τους Μακεδόνα, με τιμές αρχηγού κράτους. Εκτός από το portal *Νοιάζομαι* ουδείς στην Ελλάδα ασχολήθηκε με αυτό το γεγονός, που αλλάζει δραματικά προς όφελος των Σκοπίων όλη τη γεωπολιτική δυναμική της Ελλάδος στην κεντρική Ασία.

Και δυστυχώς συνεχίζουμε τα λάθη μας.

Το ίδιο κάναμε και με το Βυζάντιο.

Όπως σας ανέφερα ήδη στην Βόννη της Γερμανίας πραγματοποιήθηκε τον περασμένο Φεβρουάριο μέχρι Ιούνιο έκθεση με τίτλο *Λάμψης και καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο*. Είχα την ευκαιρία να την επισκεφθώ και να την περπατήσω.

Επιτρέψτε μου να αναφερθώ σε σχόλια του Θανάση Παπαρούπα φοιτητή Ιστορικού Αρχαιολογικού Αθηνών που δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό *Παρεμβολή*.

Σχολιάζει ο Θανάσης Παπαρούπας: “Σε μια περίοδο όπου οι διμερείς σχέσεις Ελλάδος-Γερμανίας δεν είναι οι ιδανικές, μοιάζει με ειρωνεία της συχνά κωνικής Κλειούς, προστάτιδος της Ιστορίας, το γεγονός ότι διοργανώνεται σε γερμανικό έδαφος μια παγκοσμίου εμβέλειας έκθεση

που αναδεικνύει τη μεγαλοπρέπεια του βυζαντινού πολιτισμού ακόμη και μέσα από αντικείμενα καθημερινής χρήσης.”

Και συνεχίζει: “Ο διευθυντής του Μουσείου Ρόμπερτ Φλεκ ξεκίνησε το σύντομο λόγο του λέγοντας ότι η έκθεση τελεί υπό την αιγίδα των προέδρων της Γερμανίας και της Τουρκίας Κέλερ και Γκιουλ αντίστοιχα. Για να προσθέσει στη συνέχεια χωρίς σχολιασμό ότι η ανάληψη της αιγίδας προτάθηκε και στην Προεδρία της Ελληνικής Δημοκρατίας, αλλά οι δικές της “διπλωματικές συνήθειες” δεν επιτρέπουν την ανάληψη τέτοιων πνευματικών ευθυνών στο εξωτερικό. Έτσι οι συνήθειες, ακόμη και χωρίς να το θέλουν, απέτρεψαν τον κίνδυνο να θεωρηθούν συμβολικά Έλληνες και Τούρκοι εξίσου κληρονόμοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Σχολιάζει ο Θανάσης Παπαρούπας!”

Και τώρα μπορεί να αναρωτηθεί κανείς γιατί αυτή η κατανόηση του βυζαντινού κόσμου δεν μπορούσε να γίνει νωρίτερα;

Θα μπορούσαν να δοθούν πολλές απαντήσεις:

Επιτρέψτε μου να απαντήσω στο ερώτημά μας με τέσσερις σύντομες απλές σκέψεις που θα ήθελα να τις χαρακτηρίσω “απολιτικές”.

A: Ίσως μια πρώτη εξήγηση να είναι στο ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον αναδυόμενο γεωπολιτιστικό χώρο της νέας Ανατολικής Ευρώπης και της Ορθόδοξης Ρωσίας.

Και εδώ ας μου επιτραπεί μια αναφορά σε πρόσφατα γεγονότα που καλύπτουν την ερμηνεία μου αυτή. Τα στοιχεία μου τα έχω πάρει από το περιοδικό *Economist* της 15^{ης} Δεκεμβρίου του 2008.

Στα μέσα του 2008 η ρωσική κρατική τηλεόραση μετέδωσε μια ταινία, με τίτλο *Η καταστροφή της Αυτοκρατορίας: Ένα μάθημα από το Βυζάντιο*. Η ταινία σχολιάστηκε και στο χώρο αυτό με την φυσική παρουσία του συγγραφέα.

Η ταινία αποδείχθηκε τόσο δημοφιλής που επαναλήφθηκε με την προσθήκη τηλεοπτικής συζήτησης, που κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, η Ρωσία μπορεί να υπάρξει στο μέλλον μόνον ως ορθόδοξη χριστιανική Αυτοκρατορία.

Στην ταινία ο Πατέρας Τύχον συγγραφέας και αφηγητής ταξιδεύει με πλήρη ιερατική περιβολή από την χιονισμένη Κωνσταντινούπολη ως τη Βενετία, και τονίζει ότι η Δύση “θρέφει γενετικό μίσος για το Βυζάντιο και την πνευματική του κληρονόμο, που “προσέξτε” τι λέει, είναι η Ρωσία!”

Σύμφωνα με την ρωσική ταινία, η πλούσια και πολιτισμένη πρωτεύουσα του Βυζαντίου, η Κωνσταντινούπολη, ήταν το αντικείμενο του φθόνου των “επιθετικών βαρβάρων της Δύσης”, που την λεηλάτησαν κατά τη διάρκεια της 4^{ης} Σταυροφορίας του 1204.

“Το πρώτο όμως λάθος του Βυζαντίου ήταν ότι εμπιστεύθηκε τη Δύση”.

Σήμερα “η απουσία μιας νέας ιδεολογίας στη Ρωσία μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, οδηγεί την ρωσική κυβέρνηση σε σφετερισμό της ιστορίας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ώστε να δικαιολογήσει την ξενοφοβική και αντιδυτική πολιτική της”, σχολιάζει ένας άλλος αναλυτής στο περιοδικό *Economist*.

Το Βυζάντιο ήταν η πηγή της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης για τη Ρωσία. Γι’ αυτό και απεκάλεσαν τη Μόσχα, Τρίτη Ρώμη και όχι δεύτερη Κωνσταντινούπολη.

Η παραχάραξη της ιστορίας όμως τονίζεται στην ταινία μπορεί να οδηγήσει σε επανάληψη κάποιων από τις τραγωδίες του 20^{ου} αιώνα που έζησε η Σοβιετική Ένωση τον περασμένο αιώνα.

Β: Άλλη μια πιθανή εκδοχή της στροφής στο Βυζάντιο προέρχεται από τον καθηγητή της Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κολούμπια, Richard W. Bulliet που εισηγείται ένα νέο δόγμα στη Δύση και καθιερώνεται ως αντι-Χάντιγκτον. Το δόγμα του που αποκαλείται “Ισλαμο-Χριστιανικός Πολιτισμός” καθιερώνει ως ενιαίο γεωθρησκευτικό και πολιτιστικό χώρο το Ισλάμ και τη Χριστιανοσύνη. Θεωρεί τον *Πόλεμο των Πολιτισμών* του Σάμουελ Χάντιγκτον ως ένα “ξοφλημένο” μοντέλο, ικανό να παράγει μόνο κρίσεις και προβλήματα και εισηγείται το Βυζάντιο και την ελληνικότητα του ως γέφυρα μεταξύ δυτικής Χριστιανοσύνης και Ισλάμ.

Γ: Και άλλη μια όχι όμως πιθανή αλλά ρεαλιστική εκδοχή κυρίως για την αναγέννηση του Βυζαντίου στην Ανατολία είναι πως το τουρκικό βαθύ κράτος φαίνεται ότι προσπαθεί να διαμορφώσει τη μελλοντική πολιτική της Τουρκίας με βάση το νέο αυτό δόγμα αξιοποιώντας την ως κατ’ εξοχήν ισλαμο-χριστιανικό μόρφωμα που στηρίζεται στη Βυζαντινή και Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Αχμέτ Νταβούτογλου υπουργός των εξωτερικών της γείτονος είναι ξεκάθαρος στο σημείο αυτό στο βιβλίο του *Το Στρατηγικό βάθος*.

Δ: Και τέλος ίσως η προβολή του Βυζαντίου να οφείλεται και στο ότι η Ελλάδα, με τις δυνατότητες της να οργανώνει μεγάλα πολιτιστικά γεγονότα και την τεχνογνωσία που έχει αποκτήσει, παρά την εθνομηδενιστική παρακμή μας, μπορεί ακόμα να προωθεί αυτές τις δράσεις. Πάντως, πρέπει να τονίσουμε ότι αυτή η “εξωστρέφεια” του Βυζαντίου θα ήταν αδύνατη χωρίς τη συνεισφορά πολλών Ελλήνων ευεργετών αλλά και πολλών Ελλήνων και ξένων επιστημόνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- › Γλυκατζή-Αρβελέρ Ε., Γιατί το Βυζάντιον, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009.
- › Herrin J., Byzantium: The Surprising Life of a Medieval Empire, Princeton, NJ: Princeton University Press 2007.

- > Crowley R., 1453: The Holy War for Constantinople and the Clash of Islam and the West, Hyperion 2006.
- > Stoye J., The Siege of Vienna, Pegasus Books LLC, New York 2006.
- > Cormack R., Vassilaki M., Byzantium 330-1453, Royal Academy of Arts, London 2009.
- > De Byzance a' Istanbul, Éditions de la Réunion des musées nationaux, Paris 2009.
- > Byzantium: Splendur and Everyday Life, Art and Exhibition Hall of the Federal Republic of Germany, Bonn 2010.
- > Evans E., Wixon W., The Glory of Byzantium, Metropolitan Museum of Art, New York 1997.
- > Süddeutsche Zeitung, Missqunst, Gier, Bewunderung, München 28.10.2008.
- > Thuel F., Η κληρονομιά του Βυζαντίου, Poes 1999.
- > Κωνσταντέλος Δ., Βυζαντινή Κληρονομιά, Δαμασκός, Αθήνα 1990.
- > Derible W., Ταξίδι στην Σκιά του Βυζαντίου, Ωκεανίδα, Αθήνα 2000.
- > Linner S., Ιστορία του Βυζαντινού Πολιτισμού, Γκοβότση, Αθήνα 1999.
- > Lancaster O., Sailingto Byzantium, John Murray, Great Britain 1969.
- > Wells C., Σαλπάροντας απ' το Βυζάντιο, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2008.
- > Gouguenbeim S., Ο Αριστοτέλης στον Mon-Sain-Μισέλ, Ολκός, Αθήνα 2008.
- > Cameron A., Οι Βυζαντινοί, Ψυχογιός, Αθήνα 2009.
- > Γλυκαντζή-Αρβελέρ Ε., Η πολιτική Ιδεολογία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Ψυχογιός 2007.
- > Λεφτοένκο Μ., Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, Αναγνωστίδη, Αθήνα 1956.
- > Αρχιμ. Τύχωνος Σεβκούνωφ, Ηκατάρρευση της Αυτοκρατορίας. Βυζαντινό Μάθημα, Ρομφαία, Αθήνα 2008.
- > Νταβούτογλου Α., Το Στρατηγικό βάθος, Ποιότητα, Αθήνα 2010.